

ХАЛҚ ТАБОБАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Қаюмов Х.Н.,

Бухоро давлат тиббиёт институти.

✓ **Резюме,**

Мақолада халқ табобатини ҳозирги даврдаги соғлиқни сақлаш тизимидаги ўрни, унга эътиборни ошиб бораётганлиги сабаблари, ривожлантириш, амалиётга кенг тадбиқ этиш, хавфсизлиги ва самарадорлигини таъминлаш ҳолати ҳақида маълумотлар берилган. Халқ табобати ва қўшимча табобат соҳасида ЖССТнинг стратегиясида белгиланган мақсад ва вазифалар, уларни амалга ошириш механизмлари ёритилган. Халқ табобати соҳасида Ўзбекистон республикасида амалга оширилаётган ишлар ва келгусидаги асосий вазифалар ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: Халқ табобати, қўшимча табобат, ЖССТ стратегияси, мақсад ва вазифалар.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НАРОДНОЙ МЕДИЦИНЫ

Қаюмов Х.Н.,

Бухарский государственный медицинский институт.

✓ **Резюме,**

В статье приведены сведения о роли народной медицины в современной системе здравоохранения, причинах ее возрастающего внимания, эффективность и безопасность применения. Описаны цели и задачи, изложенные в стратегии ВОЗ в области народной медицины и альтернативной медицины, механизмы их реализации. Также описаны проводимые работы в области народной медицины в Республике Узбекистан, и основные задачи на будущее.

Ключевые слова: Народная медицина, дополнительная медицина, стратегия ВОЗ, цели и задачи.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF TRADITIONAL MEDICINE

Kayumov Kh.N.,

Bukhara State Medical Institute named after Abu Ali Ibn Sina
200101, Uzbekistan, Bukhara city, 1 Navai Avenue stride <http://bsmi.uz>.

✓ **Resume,**

The article provides information about the role of traditional medicine in the modern healthcare system, the reasons for its increasing attention, the effectiveness and safety of use. The goals and objectives described in the WHO strategy in the field of traditional medicine and alternative medicine, the mechanisms for their implementation are described. The ongoing work in the field of traditional medicine in the Republic of Uzbekistan, and the main tasks for the future are also described.

Keywords: traditional medicine, complementary medicine, strategy World Health Organization, goals and objectives.

Долзарблиги

Халқ табобати аксарият аҳоли фойдаланиши мумкин бўлган тиббий ёрдам турига киради. Ўсимликлардан тайёрланадиган доривор воситалар, халқ табобатидаги бошқа даволаш усуллар кўпчилик инсонлар учун бирламчи тиббий ёрдам сифатида ишлатилади. Бунинг асосий сабаблари яшаш ҳудудига яқинлиги, миллий-маданий қарашлар, ишончнинг юқорилиги ва иқтисодий қулайлигидир. Айниқса тиббий хизмат қимматлашган даврда халқ табобати воситаларини иқтисодий қулайлиги кўп миллионли аҳолини ўзига жалб этади. Кўпгина сурункали касалликларни ўсиб бораётганлиги ҳам халқ табобатига эътиборни янада ошишига сабаб бўлмоқда.

Ҳозирги даврда халқ табобати кўпгина давлатларда кенг ишлатилиб келинмоқда, бошқаларида эса охириги йилларда унга бўлган эътибор ошиб бормоқда. Ер юзининг кўпгина ҳудудларида сиёсатчилар, тиббий хизмат ходимлари ва жамоатчилик "халқ ва қўшимча табобатни" (ХваҚТ) асрашда, бошқаришда, фойдаланишда, сифати, самарадорлиги ва хавфсизлиги ма-

салаларида муаммоларга учрашмоқда. Унга бўлган қизиқиш фақат унинг маҳсулотлари билан чекланмасдан, кўпроқ амалий ХваҚТ ҳамда анъанавий табиблар амалиётига бўлган эътиборга қаратилган.

ЖССТ берган тарифга кўра "Халқ табобати" узоқ тарихга эга бўлган, маҳаллий халқлар ва турли маданият вакилларининг назариялари, эътиқодлари асосида тўпланган билим, қўникма ва амалий тажрибаларнинг умумий хулосаси бўлиб, биз уларни тушунтира олишимиз ёки тушунтира олмаслигимиздан қатъий назар саломатлиқни сақлашда, шунингдек жисмоний ва руҳий бузилишларда профилактика, диагностика ва даволаш мақсадларида ишлатилади" (3).

"Қўшимча тиббиёт" ёки "Муқобил тиббиёт" атамалари соғлиқни сақлаш амалиётида кенг доирада қўлланиладиган амалиётга нисбатан ишлатилиб, қайсики улар мамлакатнинг анъаналарини қисми ҳисобланмайди ва тиббий санитария ёрдамининг асосий тизимига киритилмаган. ХваҚТ - халқ табобати ва қўшимча табобат атамаларини бирлаштириб, маҳсулотлар, амалий ва анъанавий табибларни қамраб олади (3).

Халқ табобатига мурожаатни сабабидан қатъий назар, унга бўлган қизиқниш кундан-кунга ошиб бормоқда ва бундан кейин ҳам янада ошиши кузатилади. Бу тенденцияни инобатга олган ҳолда халқ табобати амалиётчиларини фаолиятини профессионал даражада уйғунлаштириш ва хавфсизлигини таъминлаш зарур бўлади. Бундан ташқари халқларни ва маҳаллий жамиятни интеллектуал мулкга ҳуқуқини сақлаб қолиш, халқ табобати усулларини илмий ўрганиш, инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш муҳим аҳамиятга эга. Энг асосийси халқ табобатини соғлиқни сақлаш тизими билан уйғунлаштириш, касалликларни профилактикаси, диагностикаси ва даволашда замонавий тиббиёт билан халқ табобати ўртасидаги ҳамкорлик ва интеграцияни таъминлаш ҳозирги даврда асосий вазифалардан биридир.

ЖССТнинг маълумотига кўра ўрганилган 129 мамлакатдан 43.5% сида халқ табобати хизматларини тартибга солишчи меъёрий-ҳуқуқий база яратилмаган, 13% сидан умуман маълумот олинмаган (3). Бу масалаларни ечимини топишдаги асосий қийинчиликлар: илмий маълумотларнинг йўқлиги -105, халқ табобати истеъмолчилари томонидан шикоят ва рекламаларни тартибга солиш, ҳамда назорат қилиш механизмларнинг йўқлиги -83, доривор воситаларни айланишини тартибга солиш ва назорат қилиш механизмларини мукамал эмаслиги-78, хизмат кўрсатувчиларни фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш механизминини талаб даражада эмаслиги-75, халқ табобати соҳасида илмий изланишларни молиялаштирилмаслиги-68, миллий соғлиқни сақлаш ташкилотлари ва назорат органларини билим ва тажрибаси йўқлиги -67, халқ табобати амалий хавфсизлиги назорати механизми йўқлиги -65, давлатлараро маълумот алмашиниши каналлари йўқлиги -63, халқ табобати амалиётчиларини тайёрлаш ва малакасини ошириш тизими йўқлиги -58 давлатлар томонидан қайд этилмоқда.

Юқорида баён этилганлардан келиб чиқиб ЖССТ "Халқ табобати соҳасида 2014-2023йй стратегияси"ни ишлаб чиқди. Бу стратегияни асосий мақсадлари: 1) Халқ табобатининг потенциал имкониятларидан инсонлар саломатлигини сақлашда, яшаш даражасини яхшилашда, тиббий-санитария ёрдами кўрсатишда фойдаланиш. 2) Халқ табобати соҳасини меъёр ва қоидаларини белгилаш, илмий изланишлар олиб бориш ва соғлиқни сақлаш тизими билан интеграциясини таъминлаш орқали уни хавфсиз ва самарали ишлатилишига эришиш (3).

Бу стратегик мақсадлар бўйича аъзо давлатлар қуйидаги вазифаларни амалга оширишлари зарур бўлади:

1. Миллий соғлиқни сақлаш тизими қобилиятида халқ табобатини ўрни ва шаклларини тан олиши.

2. Халқ табобатидан фойдаланувчиларни сони, сабаблари ва кўп фойдаланиладиган шаклларни аниқлаб, халқ табобати секторини масштабини аниқлаш, ҳамда ундан тиббий ходимлар тавсияси билан фойдаланилаётганлиги ёки йўқлигини, умуман улар ҳақида маълумотга эгаликларини аниқлаш.

3. Халқ табобатини миллий соғлиқни сақлаш тизимини ажралмас қисми сифатида сиёсат олиб бориш, дастурлар тузиш, уларни интеграциясини таъминлаш.

4. Манфаатдор томонлар орасида алоқаларни ва ҳамкорликни ривожлантириш.

5. Миллий устивор йўналишлардан, имкониятлардан келиб чиқиб ҳаракатлар тизимини аниқлаш ва уларни кетма-кетлигини белгилаш.

6. Мамлакатда халқ табобати қўлланилиши билан боғлиқ ҳолда потенциал хавф ва самараларни ҳисобга олиб, унинг хавфсизлиги мониторингини олиб бориш, терапевтик усулларни маълумот берувчи манбаълари ҳақида аниқ тарихий, анъавий ва илмий фактларни аниқлаш, хавфсизлик томонини иқтисодий самарадорлиги билан биргаликда ўрганиш.

7. Халқ табобати соҳасидаги комплекс ва инклюзив илмий ёндашув асосида олинган билимларни тарқатилишини, оммалашувини, сифати ва рентабиллигини инобатга олган ҳолда рағбатлантириш.

8. Илмий изланишларни ва тадқиқотларни, инновацияларни, билимларни бошқаришни қўллаб-қувватлаш.

9. Зарурат туғилганда илмий тадқиқотлар соҳасига ўз ичига турли изланишлар моделларини сақловчи миллий кун тартибини ишлаб чиқиш.

10. Халқ табобати маҳсулотларини хавфсизлигини, самарадорлигини ва сифатини баҳолашга имкон берувчи ва амалий халқ табобати қийматини аниқловчи усул ва критерияларни ишлаб чиқиш ва тадбиқ этиш.

11. Соғлиқни сақлаш тизимида ЖССТнинг халқаро меъёрлари асосида халқ табобати усулларини, инновацион ва интеллектуал мулкни ноқонуний ўзлаштирилишига йўл қўймаслик, интеллектуал мулк ҳақидаги миллий қонунчилик ва бошқа стратегик ҳимоя воситаларини қабул қилиш ёки такомиллаштириш.

12. Халқ табобати ресурсларини, хусусан билим ва табиий ресурсларни ҳимоя қилиш ва сақлаш.

13. Халқ табобати ҳақидаги маълумотларни табиблар, маҳсулот рекламаси, амалий фаолият ва ОАВ томонидан тарқатилишини аниқлаш.

14. Халқ табобати усуллари билан даволашнинг стандартлари бўйича қўлланмаларни, ҳамда ўсимликлардан тайёрланадиган асосий доривор воситалар руйхатини нашр эттириш.

15. Маҳсулотлар сифати ва хавфсизлигини таъминловчи мавжуд стандартларни, миллий сиёсатни, меъёрлар ва қоидаларни аниқлаш. Хавфларни баҳолашга асосланган ва истеъмолчи имкониятларини ҳимоя қилишга интилишга таянган ҳолда тартибга солишчи талабларни баҳолаш ва устивор йўналишларни аниқлаш.

16. Халқ табобати маҳсулотларидан фойдаланиш хавфсизлигини таъминлайдиган меъёрий-ҳуқуқий базани яратиш ва тадбиқ этиш орқали ундан фойдаланиш даражасини ва унга ишончни ошириш.

17. Халқ табобатини сифати, хавфсизлиги ва самарадорлигини ошишини таъминловчи меъёрий-ҳуқуқий базанинг асосий элементларини тадбиқ этилишини таъминлаш. Бу элементлар ўз таркибида маҳсулотларни рўйхатдан ўтказишни, хизмат кўрсатувчиларни лицензиялашни, хизматларни тартибга солишчи соғлиқни сақлаш ташкилотларига ваколат беришни ва номақбул ҳолатлар ҳақида хабар беришни ўз ичига олиши керак.

18. Бозор эҳтиёжларини таъминлаш учун тартибга солиш потенциали ва манбалар мавжудлигини таъминлаш.

19. Халқ табобатини соғлиқ учун фойдалилиги ҳақидаги маълумотларни, кўрсатмаларни ва далилларни тарқатиш.

20. Томонларни меъёрий-ҳуқуқий база ва назорат органлари фаолияти ҳақида хабардорлиги ҳамда манфаатдорлигини ошириш, уларни бу фаолиятга жалб этиш.

21. Халқ табобати маҳсулотлари учун стандартларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш.

22. Халқ табобати хизматларини тартибга солишда халқаро ҳамкорлик ва ўзаро алоқаларни ривожлантириш, маълумотлар алмашинувини таъминлаш.

23. Халқ табобати сифати, хавфсизлиги ва самарадорлиги ҳақида билимлар базасини кенгайтириш ва ахборот олиш имкониятларини ошириш.

24. Мамлакат инфраструктурасига мослаштирилган амалий тизимни тартибга солиш орқали халқ табобати хизматлари устидан тегишни назоратни ўрнатиш.

25. Халқ табобатини соғлиқни сақлашнинг комплекс тизимининг бир қисми сифатида фаолият натижаларини мониторинг қилиш учун стандартлар ва кўрсаткичларни ўрнатиш.

26. Этика меъёрларини мустаҳкамлаш мақсадида барча манфаатдор томонлар билан биргаликда ахлоқий меъёрлар кодексини ишлаб чиқиш.

27. Халқ табобати хизматлари хавфсизлигини, сифатини ва самарадорлигини таъминлаш мақсадида қўлланмалар тайёрлаш ва амалиётга тадбиқ этилишини қўллаб қувватлаш.

28. Халқ табобати турли шакллари ва амалиётчиларини талаблар ва хавфларни баҳолаш асосида ўқитиш, аттестация ва атсердация қилиш ёки лицензиялаш учун зарур шарт-шароитлар яратиш.

29. Халқ табобати турли шакллари билан боғлиқ ҳолда кадрлар тайёрлаш, малакасини ошириш, аккредитация қилиш ва харажатларни қоплаш мезонларни, эталон кўрсаткичларни, стандартларни ва тартибларни ишлаб чиқишни бошлаш.

30. Халқ табобати амалиётчиларини тайёрлаш, таълим йўналишларини расмий алоқа каналларини яратиш, унинг таркибига узлуксиз таълим, аккредитация, лицензиялаш ва рўйхатга олиш тартибларини киритиш.

31. Халқ табобатини тиббий хизматни яхшилашга ҳисса қўшувчи манба эканлигини, хусусан БТСЁда ва аҳоли саломат кўрсаткичларини ўсишига таъсир этувчи омил эканлигини тан олиш.

32. Халқ табобатини миллий соғлиқни сақлаш тизимига қандай қилиб интеграция қилишни миллий имкониятларга, устиворликларига, мавжуд қонунчилик ва маҳаллий шароитларга, ҳамда унинг хавфсизлиги, сифати ва самарадорлигига асосланиб аниқлаш.

33. Соғлиқни сақлаш тизимига халқ табобатини интеграциясини асосий элементларини тақдим этиш орқали аҳолига халқ табобати хизматларини кўрсатувчи муассасаларни ривожланишига ёрдам бериш.

34. Халқ табобатининг хавфсиз ва эффектив усулларининг ўрни ҳақида мавжуд суғурта тизимида ва соғлиқни сақлаш қилинадиган харажатларни қоплашни миллий моделида адолатли муносабат бўлишини кафолатлаш.

35. Халқ табобати маҳсулотларидан, амалиётчиларидан тўғри фойдаланиш, санитария оқартув ва истеъмолчилар ҳимояси масалаларида, шикоятлар бўлган тақдирда тескари алоқа каналларни ишлатилиши, ҳамда тижорат тарғиботи ва рекламаси механизмини, кўрсатмаларни ишлаб чиқиш.

36. Замонавий тиббиёт ва халқ табобати амалиётчиларини аҳолига йўналтирилган фаолиятларида тармоқлараро таълимни ва қўшма амалиётни мустаҳкамлаш.

37. Ўз-ўзига тиббий ёрдам масалаларида барча манфаатдор томонлар орасида шериклик ва мулоқотларни ривожланишига кўмаклашиш.

38. Мамлакатда истеъмолчиларга танлов эркинлигини берувчи чора-тадбирларни амалга ошириш.

Ўзбек халқ табобати бой тарихий анъаналарга ва ноёб меросга эга, бу борада республикада муайян ишлар амалга оширилмоқда. Айниқса Ўзбекистон Республикаси президентининг 2018 йил 12 октябрдаги "Ўзбекистон Республикасида халқ табобати соҳасини тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида" №3968-сонли ва 2020 йил 10 апрелдаги "Ўзбекистон Республикасида халқ табобатини ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар" №4668-сонли қарорлари халқ табобати фаолиятини тартибга солиш, тўпланган тажриба ва салоҳиятдан самарали фойдаланиш, ушбу соҳадаги меърий-ҳуқуқий базани шакллантириш ҳамда халқ табобатининг усуллари ва ютуқларидан самарали ва хавфсиз фойдаланиш учун шарт-шароит яратишга замин яратди. Жумладан, халқ табобати аҳолига тиббий-санитария ёрдамнинг қўшимча усули сифатида эътироф этилишини, халқ табобати усулида хизмат кўрсатиш бўйича фаолиятни лицензияланишини, улар ўз фаолиятлари бўйича тиббиёт ходимлари учун қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳажмда жавобгар ҳисобланишини, тиббий хизмат кўрсатишга нисбатан қўйилган талаблар белгилашини, халқ табобати йўналишини тиббий фаолият амалга ошириладиган тиббий ихтисосликлар турлари номенклатурасига киритилганлигини айтиш мумкин (1,2).

Хулоса. Бу йўналишда олиб бориладиган ишларни жадаллаштириш мақсадида биринчи навбатда халқ табобати мутахассисларини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича ўқув жараёнини ташкиллаштириш, ўзбек халқ табобатининг бой тарихий анъаналари ва ноёб меросини ўрганиш, халқ табобати йўналишлари бўйича чуқур илмий тадқиқотларни ташкил этиш, бошқа халқ табобати ривожланган мамлакатлар билан ҳар томонлама ҳамкорликни йўлга қўйиш, халқ табобатини мавжуд соғлиқни сақлаш тизими билан уйғунлаштиришни амалга ошириш зарур бўлган вазифаларга киришни такидлаш жоиз. ХваҚТ соҳасида мутахассислар тайёрлаш учун Давлат таълим стандартларига ва ўқув режаларга тегишли ўзгартиришлар киритиш, ўқув дастурлари ишлаб чиқишни жадаллаштириш, илмий изланишларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш мақсадга мувофиқ.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 12 октябрдаги "Ўзбекистон Республикасида халқ табобати соҳасини тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида" ПҚ-3968-сон қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси президентининг 2020 йил 10 апрелдаги "Ўзбекистон Республикасида халқ табобатини ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар" №4668-сонли қарори.
3. "Стратегии ВОЗ в области народной медицины 2014-2023 гг." ВОЗ. 2013г.

Келиб тушган вақти 09.03. 2020